

JÁMIYETLIK HÁM EKONOMIKALÍQ ILIMLER

Tariyx. Huqıqtanıw. Ruwqıylıq tiykarları

QORAQALPOG'ISTONDA JAMOALASHTIRISH VA UNING OQIBATLARI

A.A.Abdukarimov – *tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: islohot, agrar, totalitar siyosat, jamoalashtirish, qishloq xўjaligi, Qoraqalpog'iston avtonom viloyati, kazu.

Ключевые слова: реформы, аграрная, тоталитарная политика, коллективизация, сельское хозяйство, Каракалпакская автономная область, кazu.

Key words: reforms, agrarian, totalitarian politics, collectivization, agriculture, Karakalpak Autonomous Region, kazu.

Qoraqalpog'iston sharoitida 1925-1928-yillardagi yer-suv islohotlarini amalga oshirishga urinishlar hukumat uchun kutilgan natijalarni bermadi. Yerni taqsimlash ishlari ularga yirik yer egalari va ishbilarmonlar shaxsida dushman obrazi ommaviy onglarida shakllangan yersiz dehqonlar ahlini «sinfiy kurash»ning muhim elementi sifatida ommaviy axborot qurollari orqali boshqarish imkonini berdi[1].

Jamiyatdagi g'oyaviy qarama-qarshilik 1927-yil kuzida Abu Kudabaevning o'miga viloyat partiya tashkiloti birinchi kotibi lavozimiga P.I.Varlamovning kelishi bilan yanada kuchaydi. Qozoq VKP(b) Kraykomingining (oktabr 1927 y.) P.I.Varlamov nomiga xatida kim bilan kurash olib borishi bevosita ko'rsatiladi: «QAO da boylar va ruhoniylar haliyam kuchli ta'sir ko'rsatadi... Boylar va eshonlarning asosiy hukmdorligi suvdan foydalanish va yerdan foydalanish sohasida ularning imtiyozga ega bo'lishidir... U holda tegishli islohotlar yordamida ular bilan kurash olib borish kerak»[2].

Qoraqalpog'iston hukumati yer-suv islohotini o'tkazish muddatlarini 1930-yilning oxiridan bahorgi ekish kampaniyasiga ko'chirishni Qozog'iston Kraykomidan iltimos qildi. 1928-yil 24-noyabrida «QAV dagi yer-suv islohoti to'g'risida»gi qaror qabul qilinadi»[3]. «Keng batrak-kambag'al va kichik qudratli-o'rtachalar ahlining erishilgan siyosiy tayyorligi» mavjud ekanligi ta'kidlandi, bu esa batrak-kambag'al qatlamning o'rta hollar bilan ovul va qishloqlarda yer-suv munosabatlarining ijtimoiy sinfiy o'zgarishlar uchun boylarga qarshi yagona blokga kirish zarurligini to'la anglab olishlariga erishish uchun asos bo'ladi.

Galetov 1928-yil 20-noyabridagi «QAV dagi yer-suv islohoti» to'g'risidagi bayonotida «islohotni o'tkazishni biz hozir amallay olmaymiz, chunki oldimizda kampaniya - «Qo'shchi»ni tozalash, Sovetlarning qayta saylovlari, rentabellikka ko'ra soliqqa tortishning yangi tamoyillari, «kazu»ni amalga oshirish, ekish kampaniyasi» - borligini ta'kidlaydi [4].

Qoraqalpog'iston ovul va qishloqlari (yarimfeodal-kapitalistik) elementlariga hujum qilishning to'rtta yo'nalishidan asosiysi 1928 yil bahoridan boshlangan va 1929-yil kuziga kelib tugallangan. Unda suvni va «qazish»ni sovetlashtirish uchun kurash ta'kidlandi va bu holat qishloq va ovulning ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarining asosiy bo'g'ini bo'ldi.

Bu siyosat Qozoq SIKi 1928-yil 17-avgustdagi «Boy yerdan foydalanuvchilarni mol-mulkini tortib olish to'g'risida»gi dekreti asosida amalga oshirildi. Irrigatsion tarmoqlarni («qazuv») tozalash bo'yicha ishlardagi mehnat majburiyati islohoti mazmunining mohiyati ishlarning asosiy og'irligini eshon va boylar zimmasiga yuklashga qaratildi. Mazkur tadbirlar, shuningdek, suv xo'jaligi butun apparatini pastdan yuqorigacha tozalash, «ariq-oqsoqollar»ni batraklar, kambag'allar va o'rtacha doira vakillari bilan almashtirishi Qoraqalpog'iston bolsheviklari lideri P.Varlamov fikriga ko'ra, «feodal munosabatlar bo'g'inini, feodalizm sarqitlariga katta zarba berish va dehqonlarning keng ommasini sovetlashtirish yo'liga tushirishni» bog'lashi kerak edi»[5].

Umuman olganda, 1927-1928-yillarda partiya ko'rsatmalari o'z maqsadiga erishdi - Qoraqalpog'iston dehqonchiligi uzluksiz kollektivlashtirish ostonasida parchalandi deb ta'kidlash mumkin.

Ushbu kurashning yana bir yo'nalishi sovet va partiya organlarini «tozalash» bo'ldi. S.Nurjanov fikriga ko'ra boshqarish apparatini 1927-1932-yillar orasidagi davrda tozalash ikki bosqichda: 1927-1928-yillar va 1929-1932-yillarda o'tkazish rejalashtirildi [6]. Asosiy maqsad «Qoraqalpog'istondagi mavjud holatni aniqlash, shu paytda barcha tashkilotlarda hukmronlik qilgan barcha tashkiliy chalkashliklarni yechish, bularning hammasini uyg'unlashtirish» bo'ldi [7]. Ushbu kampaniya 1928/1929-yillarda bitta bosqichda amalga oshirildi va tezkor kampaniya xarakteriga ega bo'ldi [8]. Demak, tizimda islohotlarni oqibatini o'ylamasdan, zudlik bilan amalga oshirish boshlangan.

Qozoq Kraykomingining 1930-yilning 11-yanvaridagi Qarorida Qoraqalpog'iston yerni ishlash rayonlari sifatida Sho'roxon, Shabboz, Xitoy, Qipchoq, Xo'jayli, Qorao'zak, Taxtako'pir, Chimboy, Qo'ng'iro't aniq belgilandi. «Mazkur rayonlarda «quloqlarni sinf sifatida bartaraf qilish siyosati»ni o'tkazish uchun zaruriy shartlar, ya'ni yuqori tovar xo'jaligi, tashkillashgan batraklik va kambag'allik mavjud edi.

Ayovsiz oziq-ovqat siyosatidan dehqonlar hammadan ko'p jabr ko'rdilar. Hukumat dehqonlardan donni qarzga olardi, ammo o'z qaramog'ida qolgan donlarni almashtirish uchun tovarlar bo'lmadi. Bu dehqonlarni noroziligini kuchaytirdi va qachonlardir tovarlar yoki tegishli kompensatsiya olish umidini puchga chiqardi. Chunki g'alla va chorvachilik mahsulotlari – bu ovulda almashinish uchun mavjud bo'lgan yagona manba hisoblangan. Terrorizmga duch kelgan aholi tomonidan qarshilikka uchramagan vakolatga ega hokimiyat jazolash usullarini qo'llashda ham har qanday insoniylik chegarasidan chiqib ketdi, o'z harakatlarini shaxsiyatga tegish va insonlar ustidan kamsitishlarga aylantirdi.

1930-yil 10-noyabr Qoraqalpog'iston viloyat partiya komissiyasi majlisida quloqni sinf sifatida bartaraf qilish uchligining har kungi ishlari uchun «yarimfeodal va quloq xo'jaliklari» belgilari aniqlandi. O'rta hol yer egasi quyidagicha aniqlandi: ekish normasi - oilaning har bir a'zosiga 1 tanob; uy hayvonlari: sigir 4-5, qo'y va echkilar 15-20 boshdan; inventarlar omach -1,2, mola - 1, arba 1-2, chig'ir - 2 dona. Oila a'zolarining umumiy soni o'rtahol xo'jaliklarida, ular qancha ko'pqatlamli bo'lishiga qaramay 10-12 kishidan oshmagan, shunga ko'ra 15-18 tanob bilan chegaralandi. 15 va undan ko'p a'zoli o'rtahol xo'jaliklar shubha ostiga olingan. O'rtahollar tomonidan ish kuchini yollash yiliga 10 kun deb belgilandi.

Boy-yer egasi, chorva egasi toifalariga o'rta hol yer egalari normasidan oshib ketuvchi boshqa daromadlar – pudrat, savdoga yetkazib berish, kreditlash, qaroz, moyjuvoz, ijaraga va boshqalarga ega bo'lgan xo'jaliklar kiritildi. Boy chorva xo'jaligi - 35 boshdan oshiq qora mol soniga ega xo'jaliklar (barcha hayvonlar qora mol boshiga o'tkazilgan), boy savdogarlar - bu 10 ming rubl savdo aylanishiga ega xo'jaliklar [9] sifatida belgilandi.

1930-yil 20-fevralida P.Varlamov quyidagi antigumanistik qarorni qabul qilishga erishdi: «QAV chegarasidan kontrrevolyusion ishlar, teraktlar, bosmachilik bo'yicha bartaraf qilinganlar hisobidan ko'chirib yuborilganlar sonini oshirishni markaz oldida talab qilish, viloyat chegarasidan ko'chirib yuborish bo'yicha ko'rib chiqish uchun personal ro'yxatni OGPU oblotdeliga taqdim qilish» [10]. Shu vaqtda ko'chirib yuborilgan xo'jaliklar soni 298 ta birlikka yetdi.

Hukumat kollektivlashtirish uchun sharoitlarni tayyorlashda iqtisodiy nuqtai nazariga nisbatan masalaning mafkuraviy jihatiga e'tibor qaratdi. Birinchidan, ular yerni qayta taqsimlashni tenglashtirish bo'yicha ishlarning nima uchun to'xtalishini tushunib yetmaydigan aholining yersiz qismining fikriga tayandi. Ammo «kutilayotgan yer islohotida jamoaviy fikrni tayyorlash» vazifasi qo'yildi [11]. Shunga qaramay QAV sharoitlaridagi targ'ibot-tashviqot ishlari adashishga olib keldi, jumladan, rayon vakillarining obkom partiya yig'ilishlaridagi chiqishlarida, 1928-yil 20-noyabrda asosan, «Chimboy rayonining barcha ovullarida deyarli masalalar va chiqishlarida yerni qayta ishlash, eng yaxshi yerlarni boylar va eshonlardan tortib olish va kambag'allarga berish» fikri ta'kidlandi [12]. Ikkinchidan, mamlakat kollektivlashtirish bo'yicha tadbirlarni amalga oshirish uchun zarur moliyaviy va moddiy-texnik imkoniyatlarga ega bo'lmadi. Ular oddiy, mexanik tarzda barcha mablag' va imkoniyatlarni jamoatchilik fikrini hisobga olmasdan birlashtirish bilan cheklendi, ular qoraqapog jamiyatining an'anaviy turg'unligi va o'zaro munosabatlarning xarakteriga tayandi, xolos. Uchinchidan, kengash hukumati ancha boy qatlamga, ularni kuch ishlatish va repressiyaga tortgan holda hujum qildi, shu orqali jamiyatni asosiy o'zakdan (ham mafkuraviy, ham iqtisodiy jihatdan) uzib qo'ydi. Masalan, 1930-yilning 21-yanvarida xon, vaqf va boy qatlam yerlarini batafsil bartaraf qilish va ancha yirik «kontrrevolyusion elementlar»ni ko'chirib yuborish qaroriga kelindi. 1930-yilning 17-martida QAV Ijroqo'mining «QAV ancha yirik ta'siri kuchli yarimfeodallarni bartaraf qilish to'g'risida»gi qarori qabul qilindi. Birinchi navbatda, 1929-yil qarshilik harakatining ishtirokchilari siyosiy genotsidga tortildi. Butun viloyat bo'yicha maxsus ro'yxat tuzilib, 295 ta xo'jalik ko'chirib yuborildi [13].

Jamoalashtirishning boshlang'ich bosqichida Qoraqalpog'istonning qishloq xo'jaligida artellar, kommunalar, sheriklik va boshqa shakldagi yerdan foydalanuvchi xo'jaliklarning turli birlashmalarini shakllantirish taxmin qilindi. Kolxoz harakati viloyatda 1928-yil ekish kompaniyasining boshlanishi bilan kuchaydi va 13 ta qishloq xo'jalik artellari tuzildi [14]. 1928/1929 yillarda 2096 kishilik va 478 ga paxta maydoniga ega 568 ta xo'jalik birlashtirildi. 1929/1930 yillarda 16233 kishini qamrab olgan holda 3051 ta xo'jaliklarni birlashtirish belgilandi. Viloyat kolxoz seksiyasi raisi Lepeshkinning guvohlik berishicha, «yuqori tashkilotlar tomonidan bunday jadallik yetarli emas» deb topildi, va «birlashishni ko'paytirish», ya'ni 21965 kishilik 16335 gektar yer ajratilgan (paxta ekiladigan – 7257,25 ga) 4084 ta xo'jalikni birlashtirish taklif qilindi [15].

Agarda 1928-yilda kolxozlarga jami faqatgina 200 nafar dehqon kirs, 1932-yilda esa ular 29588 ta dehqon xo'jaliklarini birlashtirdi. Kolxozlarning ekish maydoni ham ortdi: 1928-yili kolxozlar faqat 500 gektar yer, 1932-yili esa - 80234 gektar yerga urug' qadadi, yakka sektor ulushiga shu yilda faqat barcha ekin maydonining chorak qismi to'g'ri keldi. Paxtachilik kolxozlarining yuksalishiga alohida e'tibor qaratildi, masalan, paxtachilik yo'nalishidagi kolxozlarning solishtirma salmog'i 1932-yili 1928-yildagi 2,8% ga nisbatan 64% gacha oshdi, bunga kapital quyilmaning asosiy jamg'armalari yo'naltirildi. Hokimiyat tuzilmalari jamoaviy xo'jaliklarning

xususiyatlarga nisbatan afzalliklarini orttirib ko'rsatishga har tomonlama e'tibor qaratdi. Paxta ekin maydoni muntazam ortib bordi, u kolxozlarda shu yillarda 210 dan 42750 gektargacha ko'paydi. Agar 1928-yili kolxozchilar har gektardan o'rtacha 5,4 sentnerdan hosil olib, davlatga 1,5 ming tonna paxta topshirgan bo'lsa, 1932-yili o'rtacha hosil gektaridan 7,5 sentnerni tashkil qildi va davlatga 30 ming tonnaga yaqin paxta topshirildi [16]. Ba'zi bir xo'jaliklar o'rsiz soliqlarga va boshqa kamchiliklarga duch kelishdi, bu esa mohiyatan o'z-o'zini rivojlantirish va takomillashtirish uchun ularga imkoniyatlar qoldirmadi.

Shunday qilib, 1929-1932-yillar ancha og'ir yillar bo'ldi - qoraqalpog jamiyatining an'anaviy asoslarining faol inqirozga uchrashi va Qoraqalpog muxtor viloyatida qishloq xo'jaligida jamoalashtirish jadalligining kuchayish davri bo'ldi. Bu davr boy va ruhoniylarni sinf sifatida ularni boshqa joyga ko'chirib yuborish va mulklarini tortib olish bilan bartaraf qilishni qamrab oldi. Ushbu davrda individual xo'jaliklarni jamoaviy xo'jaliklarga barcha mol-mulklarini jamoaviylashtirish bilan majburiy tortish amalga oshirildi [17].

Kelgusi 1933-1934-yillarda qishloq xo'jaligida boshqarish va hokimiyat organlari tomonidan rejalashtirilgan natijalarga erishilmadi. Masalan, SIK KKASSR ning III sessiyasi 1933-yil sentabrda ushbu holatni yana bir bor ta'kidladi, «Kengashlar ommadan uzilib qoldi va ko'p hollarda faqat hokimchilik bilan cheklendi. Ularning atrofida kolxozchilar va mehnatkash dehqonlardan faollar tuzildi» [18]. Bunda qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarishida sezilarli kamchiliklarga yo'l qo'yildi. Masalan, 1933-yili davlatga paxta topshirishda rejada 39 ming tonna belgilangan bo'lsa, amalda 28 ming tonnaga yaqin paxta topshirildi, bu hatto 1932-yildan (37 ming tonna) ham kam bo'ldi.

Ta'kidlash lozimki, butun respublika bo'yicha bunday vaziyatni jarayonlarning murakkab ijtimoiy-siyosiy tavsifi bilan asoslash mumkin, bu agrar sektorda ishlab chiqarishning pasayishini ta'minladi. Qozog'iston va Rossiyaning markaziy qismida dahshatli ochlik yoyildi, bu aholining katta qismining O'rta Osiyoga, jumladan, Qoraqalpog'istonga migratsiyalanishiga majbur qildi. Qora mollarning bosh sonini va qishloq xo'jalik mahsulotlarining kamayib ketishi shunday vaziyatlarning sababchisi bo'ldi. Shaharlarning ta'minlanishi qoniqsiz holda, qishloq joylarida ahvol yomonlashdi. Bunga yana 1932-yildagi qurg'oqchilik ham o'z ta'sirini ko'rsatib, mamlakat iqtisodiyotida tovar-pul munosabatlarining nomuvofiqligiga olib keldi. Tarixchi A.Djumashev ma'lumotlariga ko'ra shu paytda Qozog'istondan respublikaga 3358 ta xo'jalik ko'chib o'tdi [19]. Shu bilan birga 1938-yilda Qoraqalpog'istonga, 7347 kishidan iborat 1600 koreys oilalari deportatsiya qilindi. Ular Qo'ng'iro't, Mo'ynoq, Xo'jayli, Kuybishev, Beruniy va Qipchoq tumanlariga joylashtirildi [20]. Qoraqalpog'istonda xodimlar va ishchilar uchun kartochka sistemasi, dehqonlar uchun ish kuniga beda payoklari joriy qilindi.

QOASSR hukumati tomonidan 1935-yil 10-martida qishloq xo'jaligini rivojlantirish rejasi belgilandi. Umumiy ekin maydoni 1935-yili 113600 gektar, 1937-yili 125300 gektargacha yetkazish, jumladan, paxta uchun 31500 tonna hosil olish bilan – 45 ming gektardan 47 ming gektargacha, beda uchun – 30000 dan 34100 gektargacha, g'alla va boshqa ekinlar uchun - 39000 dan 44000 gektargacha yetkazish belgilandi [21]. Qishloq xo'jaligining moddiy-texnik bazasini takomillashtirish rejalashtirildi, masalan, respublika bo'yicha 279 ta traktorga ega 6 ta MTS ochish belgilandi va ular To'rtko'l, Shabboz, Qipchoq, Xo'jayli tumanlarining 391 ta kolxozlariga xizmat ko'rsatishi zurur bo'ldi. Sug'orishni mexanizatsiyalashtirish maqsadida Qoraqalpog'istonda meliorativ sherikchiliklar tashkil qilindi. Ular esa tez orada umumiy sug'orish maydoni 3081 gektar bo'lgan 1035 nafar suvdan foydalanuvchilarni

birlashtirdi. Mashina-traktor parklari tashkil qilina boshladi. Dastlabki mashina-ijara punktlari To'rtko'l okrugida tashkil qilindi.

Sug'orish ishlab chiqarishini mexanizatsiyalash bo'yicha choralar ko'rildi, masalan, Qoraqalpog'istonga 50 ta nasos dvigatellari, 7 ta zemlesos, 23 ta skreper, 19 ekskavator ajratildi [22]. 1936- yilga kelib respublikada 164 ta nasos qurilmalari mavjud bo'ldi.

1936-yili barcha xo'jaliklarning 85,7% 36988 ta xo'jalikni qamrab olgan holda jamoalashtirildi, ekish maydoni 120 ming gektargacha ortdi [23]. Kolxozlarning umumiy ekin maydoni 1936 yilda 120 ming gektarni tashkil qildi. Respublikada 14 ta MTS mavjud bo'ldi, ularning ixtiyorida 745 ta traktor bo'ldi [24].

1936-yili bir necha yillar davomida ilk bor paxta tayyorlash rejasi (113,7%) bajarildi, davlatga 1935 yilda rejalashtirilgan 40655 tonna o'rniga 53330 tonna paxta topshirildi. Mol chorvachiligida, beda tayyorlashda va poliz topshirishda ba'zi siljishlar kuzatildi.

Ijtimoiy-iqtisodiy turmush tarixini o'rganish shundan dalolat beradiki, dasturiy ijtimoiy fikr 1920-1930-yillarda taqiqlangan ortodoksal marksizm ta'sir zonasida bo'ldi. Tarix, jumladan, Qoraqalpog'iston ovul va qishloqlarining qayg'uli solnomasi «oq doglar» mozaikasini namoyish qiladi. Bu esa jamiyatning ma'naviy turmushini sezilarli kambag'allashtirdi, ommaviy tarixiy ongga ta'sir ko'rsatdi. Shu davrning o'ziga xosligi shundan iborat bo'ldiki, boshqarishning kuch metodlaridan voz kechilganiga qaramay, mamlakat rahbariyati «kuch ishlatish» metodlariga «ishonchli» va «samarali» deb qarab, qayta-qayta murojaat qildi. Agrar munosabatlarni dasturiy jamiyatda kuch bilan shakllantirishga urinishlar boshlanishida doimo sezilarli, eng asosiysi tezkor natija bera oldi, ammo uning kelajagi bo'lmadi. Eski totalitar, buyruqbozlik-hokimiyat sistemasi-ga uni tenglashtirish va mehnatni sog'lom motivatsiyasiz qaytish biz uchun ma'qul bo'lmashligini tarixiy tajriba ko'rsatib berdi.

Adabiyotlar

1. Советская степь. 1928, 17 январь.
 2. КРМДА, 1-фонд, 2-рўйхат, 520-иш, 53-варак.
 3. КРМДА, 1-фонд, 2-рўйхат, 135-иш, 12-варак.
 4. КРМДА, 1-фонд, 2-рўйхат, 135-иш, 11-варак.
 5. Аvezов К., Варламов П. Каракалпакстан к 10-летию Казахстана. -Алма-ата: 1930. -С. 12.
 6. Нуржанов С. Каракалпакская автономная область: история в источниках. -Нукус: «Илим». 2014. -С.16.
 7. Аvezов К., Варламов П. Каракалпакстан к десятилетию Казахстана. -Алма-ата: 1930. -С.52.
 8. КРМДА, 1-фонд, 2-рўйхат, 85-иш, 7-варак.
 9. КРМДА, 1-фонд, 2-рўйхат, 803-иш, 10-11-вараклар.
 10. КРМДА, 1-фонд, 2-рўйхат, 530-иш, 28-варак.
 11. КРМДА, 1-фонд, 2-рўйхат, 135-иш, 25-варак.
 12. КРМДА, 1-фонд, 2-рўйхат, 140-иш, 4-5-вараклар.
 13. КРМДА, 1-фонд, 2-рўйхат, 140-иш, 4-5-вараклар.
 14. Нуржанов С. Каракалпакская автономная область: история в источниках. -Нукус: «Илим». 2014. -С.17.
 15. КРМДА, 1-фонд, 2-рўйхат, 515-иш, 65-варак.
 16. Каракалпакстан жана тарийхи. Каракалпакстан XIX эсирдин екинши ярымынан XXI эсир басына шекем. -Н.: 2003.158-б.
 17. Нуржанов С. Формирование советской командно-административной системы в Каракалпакстане // Материалы Международной конференции «Исторический опыт тюрко-мусульманских народов СССР», Актобе, Республика Казахстан. -Актобе: 2008. -С.22
 18. Очерки истории Каракалпакской АССР. -Нукус: 1974. Т.2. -С.176.
 19. Джумашев А. История переселенцев 1930-х годов (на основе материалов ЦГА РК). // Вестник ККО АН РУз. -Нукус: 1995. № 1. -С.107
 20. Бабашев Ш. Репрессии. Депортация. Преступления против человечества. -Нукус: 2014. -С.297
 21. КРМДА, 1-фонд, 4-рўйхат, 798-иш, 3-варак, 783-иш, 1-варак.
 22. КРМДА, 1-фонд, 4-рўйхат, 780-иш, 6-7-вараклар.
 23. Советская Каракалпакия. -Нукус: 1936, 6 июль, 8 октябрь.
 24. Сарыбаев К. История орошения Каракалпакстана. -Нукус: «Каракалпакстан», 1995. -С.180.
- РЕЗЮМЕ.** Maqolada Qoraqalpog'iston кишлоқ хўжалигини жамоалаштириш жараёни va uning оқибатлари haqida so'z yuritiladi.
- РЕЗЮМЕ.** В статье рассматриваются процессы коллективизации сельского хозяйства Каракалпакстана и её последствия.
- SUMMARY.** The article discusses the processes of collectivization of agriculture in Karakalpakstan and its consequences.

СОВЕТ СУД-ХУКУКИ ВА УЛАРНИНГ ИШ ФАОЛИЯТИ

А.Абдуллаев – тарих фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент
Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: суд, ҳуқуқ, ҳарбий суд, Россия, Совет, Социалистик, Федератив, Республика, бўлинмалар, янги суд, шакл, усул, халқ, комиссариат.

Ключевые слова: суд, закон, военный суд, Россия, Советский, Социалистический, Федеральный, Республика, подразделения, новый суд, форма, метод, народ, комиссариат.

Key words: court, law, military court, Russia, Soviet, Socialist, Federal, Republic, podrazdeleniya, new court, form, method, nation, commissariat

Россия империяси даврида иш олиб борган ҳукумат ташкилотлари ва бошқармалари фаолиятини тугата бошлади. Халқ Комиссарлари Совети бошқарувнинг ўзига хос шакл ва усуллари ишлаб чиқа бошладилар. Россия Совет Социалистик Федератив Республикасининг «Суд тузилиши» ҳақидаги низоми 1923 йил 1 январдан бошлаб кучга кирган. Янги суд тузулиши 1923 йилнинг бошларида ҳам ташкилий поғонада турган. Судлар фаолияти ҳақида тегишли маълумотга эга бўлиш, улар ишини такомиллаштириш учун режа асосида иш олиб борил, шга ўтилган.

Халқ Комиссарлари Советининг 1923 йил 3 февралдаги қарорига асосан ички ишлар халқ

комиссариати томонидан тайёрланиб, адлия комиссариати билан келишилган ҳолда халқ судлари фаолиятини ўрганиш бўйича экспедиция режаси ишлаб чиқилган ва ташкил этилган. Экспедиция икки комиссиядан иборат бўлиб, биринчиси – Сирдарё Жетисуви вилоятларини; иккинчиси – Тўрткўл, Самарканд, Туркменистон, Фарғона вилоятларини ўрганган. Тўрткўлдаги халқ судларини 12 кишидан иборат экспедиция комиссияси бир ой муддат давомида текширган.

Экспедиция аъзолари вилоят суди, халқ суди, халқ терговчилари, давлат прокуратураси, химоячилар ҳайъати, нотариус, суд ижрочилари, қози судларини қўйидаги масалалар бўйича текширган –